

PETŐFI-MUZEUM.

K I A D J Á K:

DR. CSERNÁTONI GYULA, DR. FERENCZI ZOLTÁN,
KORBULY JÓZSEF.

Megjelenik minden két hónapban. Előfizetési ára egy évre 2 frt 50 kr. Egy-egy fűzet ára 50 kr.

Márczius—Április.

Kéziratok és előfizetési pénzek a kiadóhivatalnak címzendők. Kolozsvár, Bel-Farkasutca 13. sz.

Petőfi ismeretlen költeményei 1847—1848-ból.

A múlt év október havában Petőfi életrajzához adatok gyűjtése végett pár hetet dolgoztam a nemzeti muzeum hírlap- és kézírattárában s ekkor volt először alkalmam a költő mérhetetlen becsű kézíratait tanulmányozni. Melőzve most a többit, Petőfi költeményeinek teljes, az Emichkel kötött szerződés értelmében¹ nyomda alá készített kézíratai megvannak hiány nélkül az 1847—49. évekből egy be-kötött és két, csak ívekben levő kötetben, még pedig 1847-ből 156, 1848-ból 106 és 1849-ből 14 költemény, melyek közül a legutolsó a «Szörnyű idő . . . .»² E kéziratokban meglepődéssel vettem észre több kihúzott költeményt s természetes volt az az elhatározásom, hogy elolvassam őket,

mit még ott megpróbálván, a «Csám-pás legény»-t (1848.) s «A betegséggel szomszéd a halál» (1847.) címűeket elolvastván, az összesnek beható tanulmányozása végett, kérésemre az erd. muz. könyvtárnoka, Szabó Károly egyet. tr. úr szíves volt rendre lehozatni az összes kéziratokat Kolozsvárra* s itt sikerült a kihúzott költemények elolvasása.

Az 1847-diki kéziratokban Petőfi-nek három költeménye van kihúzva: «A betegséggel szomszéd a halál» a 108, a «Koronázás» a 111. és a «Szép levél» a 127-ik lapról. Ki van vágva továbbá egy levél, a 141—142. oldal, melyek egyikén a «Fölösleges aggalom» s a másikon a «Mézesetek» állottak. E költemények közül a «Koronázás» kiadatván az 1873-ki «Fővárosi Lapok»-ban (293. sz.), azóta benne van minden kiadásban és pedig nem, a mint kellene, a költő által gyűjtéményéből kihagyott költemények között. Azt a levelet, melyen a «Fölösleges aggalom» s a «Mézes-

¹ L. e. szerződést eredeti szövegében Pet. Muz. 1889. 351—354. l.

² Az 1849-diki költemények közül a legutolsóak jun. végéről valók s így nagyon valószínű, hogy 1849 júl. 31-ig még több más költeményt írt az erdélyi hadjárat benyomásai alatt, melyeket azonban a költő magával vitt ismeretlen sírjába.

hetek» állottak, hihetőleg a költő neje vágta ki utóbb ollóval a «Fölösleges aggalom»-ban levő czélzás miatt, hogy a költő a házás-életben nem találta meg a remélt nyugalmat. A «Mézeshetek» e levél kivágása következtében, úgy látszik, örökre elveszett vagy legalább lappang; a «Fölösleges aggalom» azonban megjelent a győri Hazánkban (1847. II. 149. sz.) s ma már ismeretes. E költeményt Dr. Meltzl Hugó kolozsv. egy. tr. és nagyérdemű Petőfikutató fedezte fel s közzétette az «Öszszehasonlító irodalomtörténelmi lapok» (szerk. Dr. Meltzl Hugó) 1881. I. 29. l. «Petőfi valamennyi edítiójából eddig kimaradt költemény» cz. a. a «Petőfiana» rovatban, hol szintén azt a véleményt fejezi ki, hogy «az újabb költeményekbe való felvételét talán Petőfi Sándorné ellenezhette, miután az 1847-beli «Hazánk»-ban megjelent volna, (hova talán a fiatal menyecske tudtán kívül becsúszott?). «A betegséggel szomszéd a halál» s a «Szép levél» címűek azonban teljesen ismeretlenek voltak, míg a Főv. Lapok 1890. 23. számában közzé nem tettem; de pár hiba volt akkori elolvasásomban, melyeket csak utóbb sikerült kijavítanom s most hibátlan alakban adom.

Több, egészen kihúzott költeménye 1847-ből nincs s ezt azért jegyzem meg, mert némely lap e kettő megjelenése idejében hármát említett. Azonban a kézirat 47. lapján van egy elkezdett költeménye áthúzza, mely közzetlenül a «Világosság» című költeménye előtt áll s a czíme és első sora így hangzik:

Az emberiség sorsa.

A fának lombokat ad a tavasz . . .

Ez szintén bölcselmi irányú költemény lett volna; de a költő nem folytatta tovább. Egy másik költeménynek

czíme és két sora van még kihúzza a 94. lapon, az «Alkony» cz. költemény előtt, de nem sikerült elolvasnom. Érdekes azonban az, hogy három helyt ki van egy-egy versszak húzza s helyettök nem írt másikat. Így az «Ide kis lány . . .» címűnek ki van húzza a 21. lapon a 6-ik versszaka, melyet szintén nem tudtam hibátlanul elolvasni; továbbá «A magyar ifjakhoz» címűnek a második versszaka, mely így hangzik (31. lap):

„Nemzetek élete kis viruló bokor,
Mellyet a szellőnek lába is eltipor
Magára hagyatva,
De tölgyek erdeje környékezze csak őt:
Nem is mozdíthatja meg a legdühösebb
Viharok haragja.“

Végre a «De miért is gondolok rá? . . .» című költeményének második szaka (39. l.) így szól:

„Vesd őt magadból szívem
Vesd őt örökre ki,
Miképen a tetemet
A tenger kivetí.“

Továbbá «A költészet» című költeményében az 5-dik sor után még e két sor volt eredetileg:

„(Kik tán azért burkolják bé magok,
Hogy meg ne lássuk hosszú fülöket.)“

A «Falu végén kurta kocsmá . . .» cz. költeményének pedig az 5—6. versszaka között ki van húzza egy elkezdett versszak két sora (119. lap):

„Minek már nekem a lélek?

Jobb lesz nekem, ha nem élek . . .“

Kihúzta továbbá a «Levél Arany Jánoshoz» cz. költeményéből a 9 utolsó sort, melyek azonban ki lévén hibátlanul adva az Arany János Hát-rahagy. iratai és levelezéseiben, (III. 87. l.) itt mellőzhetem, bárha elolvas- tam e sorokat is.

Egyéb kihúzások javítások czéljából

vannak téve s részben csak egyes szókra, részint egész sorokra s versszakokra is vonatkoznak, melyek, habár egy nyomtatás alá készült, letisztított kéziratról van szó, mégis jellemző világot vetnek a költő dolgozása módjára s javító gondjára és már csak ezek is megczáfolják azt az elterjedt nézetet, mintha Petőfi csak úgy «ujjából rázta volna ki» a költeményeit s hogy rajtok soha sem javított volna. E javítások valódi műgondot tanúsítanak, melyek hol az értelemre, hol a verselésre vonatkoznak. Ezek részletes felsorolásának egy kritikai kiadásban van helye, melyet a költő műveinek ily tanulmánya alapján már munkába vettem; itt összehasonlítás kedvéért csak pár példára szorítok. A «Ha férfi vagy légy férfi...» (6. l.) cz. költeményében a 3-dik versszak 4 végső sora:

Kihúzott szöveg:

„A kétszínűség köpenyét
Ne vedd magadra föl,
Inkább maradj meztelen
Miként az őszi föld.“

Javított szöveg:

„Százszorta inkább eltedd
Tagadd meg, mint magad;
Hadd vesszen el az élet, ha
A becsület marad.“

Az «Utazás az alföldön» (81. l.) cz. költeményében a második versszak négy végső sora:

Kihúzott szöveg:

„Kocsis, ne dögönyözzé kelmed
Azt a lovat, még összerogy....
Hiszen mi még Pesten leszünk az
Ítéletnapra valahogy.“

Javított szöveg:

„Ne dögönyözzé kend csikóit
Ne dögönyözzé kend kocsis,
Főlerünk Pestre, ott leszünk tán
Már az ítéletnapon is.“

¹ Ez eredetileg így: „Talán emigy Pesten leszünk az“

A «Medig alszol még, hazám?» utolsó versszaka (160. l.):

Kihúzott szöveg:

„Meddig alszol még, hazám?....
Hej, hazám, attól kell
Tartanom, hogy csak a más
Világon ébredsz fel.“

Javított szöveg:

„— Meddig alszol még, hazám?
Szép Magyarországom?
Föl sem ébredsz már talán,
Csak a más világon!“

Az «Ó. B. kisasszonyhoz» címűnek végső négy sora pedig az egész költemény befejezését szelidebbé s gyöngédebbé teszi a javított alakban. (126. l.)

Kihúzott szöveg:

„Ha már benne vagy a szív e
Bajába,
Valld be, kérlek ne beszéljek
Hiába.“

Javított szöveg:

„Oh nem, ezt még nem teszem föl
Felfüled!
De ha így van?... annál jobban
Becsüllek.“

Mellőzvéen a többi, az 1848- és 1849-diki kéziratok tanulmányozása nem kevésbé érdekes eredményekre és fölfedezésekre vezet. Az 1849-diki kéziratokban kihúzott költemény egy sincs, az 1848-dikiak közt van összesen 10, melyek a következők: Almodva, 1848, A conservatívok, Megjött az idő.... Töborzó, Golyók sivítnak, kardok csengenek.... Vörösmartihoz, Egész világ a harcmezőn, A csámpás legény, A nagy-szombati csata. Ezek mellett még ki van húzva két jegyzet, egyika «Talpra magyar»-hoz, mely így szól: «*) E költemény buzdította marciusius 15kén a pesti ifjuságot. Elszavaltam először az ifjak

kávéházában, azután az orvosos egyetemen, azután a seminarium terén (most már 15dik márczius tere), végre a nyomda előtt, mellyet erőszakosan elfoglaltunk, a hatvani utczában (most szabad-sajtó utca). A szabaddá lett sajtó alól ez a költemény került ki legelőször.»

A másik jegyzet a «Vörösmarthoz» cz. költemény mellett a következő: «(midőn a nemzetgyűlésben augusztus 21-kén a hadügyben a többséggel szavazott).»¹ Ez a jegyzet annál érdekesebb, mert a költemény alá, midőn az Életképekben (1848. II. 9. sz. ag. 27.) megjelent, egészen más, a kiadásokból ismeretes jegyzetet tette.

A kihúzott költemények közül eddigelő kettő ismeretes csak. Egyik a «Vörösmarthoz» című, mely megjelent volt az «Életképek»-ben, s onnan átmént a teljes kiadásokba is. Itt tehát csak annyi érdekelhet róla, hogy a 3-dik versszak 6-dik sora eredetileg így volt:

„Illyen csodat ember nem ért. —“

Az 5-ik szak 3 első sora pedig így: „Azt én tudom, hogy nem magad vagy, Tudom, száz és száz van veled?”

De volna bár ott valamennyi, ...“

A többi eltérések inkább a helyesfrásra vonatkoznak. Az «Egész világ a harcmezőn» címűt pedig Majláth Béla közölte a Vasárnapi Ujság 1880. folyamában (31. szám) s nem levén ott címe, a kiadásokban «Egész világ . . . .» címmel adják. Ráakadt t. i. e költeményre a Petőfi István hagyatékából a nemz. muz. bir-

¹ Eredetileg a jegyzet így hangzott: „(midőn a nemzetgyűlésben augusztus 21-kén ő is arra szavazott, hogy a magyar hadsereg vezetése ne legyen magyar, hanem, mint addig volt, német.)“

tokába jutott Petőfi-kéziratok között egy elrongyolt, vörösbarna vászonnal bevont könyvtáblában néhány összetépett, részint önnal, részint tentával beírt papírlap között és sietett közzétenni. A költemény önnal van írva a szóban forgó eredeti kéziraton s első fogalmazásnak látszik, melyről aztán letisztázta már nyomtatás alá készült kéziratába is, még pedig változtatva s befejezettebb formában. Ezért jónak látjuk ezt is közölni, hogy a kiadások e kidolgozottabb formában adják ezután. E szerint ezzel együtt Petőfinek összesen 11 költeményét közöljük.

Végre még csak azt jegyezzük meg, hogy a «Kont és társai» cz. költeményből az összes kiadásokban ki van hagyva a befejező versszak (kézirat 126. l.); pedig jellemzők, mert kiemelik a költemény célzatosságát. Ezek a következők:

Gaz király volt Zsigmond király,
De nem gazabb társainál;
Csak neveik különbözök,
Mind egyformák lélekben ök.
Meddig tart még beteg világ,
Meddig tart még a nyavalyád?
Királyfene rágja tested,
Agyonvág, ha ki nem metszed.

1847.

I.

*A betegséggel szomszéd a halál....
A betegséggel szomszéd a halál....
Gyógyulj meg, édes szép menyasz-
szonyom!*

*Mivé leszek, ha ajkaid helyett
Fejfádat csókolom?*

*Itt hagynál engem? engem! és mért?
Hogy minél előbb föl az égbe menj?
Szebb lesz neked, szebb lesz velem
a föld,*

Mint nélkülem a menny. —

Ne vedd el tőlem, oh sors, hívemet....
 Megénekeltem már egy holt leányt....
 Ne kívánd, hogy két koporsó közé
 Szoruljak, ne kívánd!

Hagyd meg nekem, sors, hagyd meg
 őt nekem!

Hisz ő a dűj egy olyan életért,
 A melly beillik kárhozatnak is,
 Ha nem nyer semmi bért.

Ő mennyországom, földi örömem,
 Földi virágom, égi csillagom,
 Ő a mindenség redm nézve .... én
 Oda nem adhatom.

Vagy vidd el őt, kegyetlen hatalom,
 Vidd el, ha róla így határozál....
 Egy tör megnyitja szívem ajtaját,
 S lelkem utána száll.

(Szalmár.)

II.

Szép levél....

Szép levél, a mellyet irtál,
 Étetemnek élete!
 Benne elméd minden fénye
 S szíved minden melege.

Olly forróan fested és olly
 Édesen szerelmedet,
 És, ki hinné? nekem még is
 Fáj, nagyon fáj leveled.

Egy redő ült homlokomra,
 A midőn elolvastam,
 S e redő fáj, mintha késsel
 Hasították volna rám.

Leveled virágbokor, de
 Kígyó lappang a tövén.

Keresém és nem lelém meg,
 De csípését érzem én.

Kész akarva vagy nem tudva
 Bántod ekkép lelkemet?
 Melly téged olly véghetetlen
 És csak tégedet szeret.

Ezt kellett tehát megérnem,
 Hogy az üssön új sebet,
 A kinek megorvosolni
 Kén a régiebbeket!

Fuldokoltam a habokban,
 S kezemet fölemelém....
 S te, hogy mélyebben taszíts be,
 Csak azért jöttél felém?

Jer, leány, és csendesíts le,
 Jer, s nyugtass meg engemet,
 Mert az első sziklakönnél
 Szétloccsantom fejemet!

(Szalmár.)

1848.

III.

Almodva....

Szép kedvesem
 Lágy kebele....
 Szíved buját...
 Mind érzem...

Kicsiny madár,
 Dalolj nekem....
 Tündéri dal,
 Hű szerelem!....

Ezüst.... arany....
 Nem kell, nem kell,
 Olly bús vagyok:
 Vigyétek el!....

Milly illat ez,
Milly sok virág!
Egy végtelen
Kert a világ . . . .

Bús, puszta lesz
Mingyárt az ég,
Hullatja le
Minden díszét,

A csillagok
Lehullanak,
Fejem körül
Koszorúnak! . . . .

Hah, láncz csörög . . .
Hát volna még?
Hát a mi volt,
Mind eltevék . . . .

Csörög . . . de most
A kezeken . . . .
Földön csörög,
Leverhetem.

Ott voltam én
A nagy csatán,
A zászlót én
Lobogtatám.

Hoztam haza
Vérző sebet . . . .
Elmúlt a harc,
Beforrt a seb.

Aludj', aludj',
Szép kedvesem . . . .
Oh szabadság!
Oh szerelem!

(Post.)

IV.

1848.

Ezernyolczszáznegyvennyolcz! az égen
Egy égi csillag, vérpiros sugára
Életszint vet a betegségében
Meghalványult szabadság arczára.

Szent szabadság, újabb megváltója
A másodszor súlyedt embereknek,
Drága élted miljom s miljom ója,
Ne félj, téged nem feszítenek meg.

Elbuvék a békeség galambja,
Fészke mélyén turbékolni sem mer;
Háborúnak ölyve csattogtatja
Szárnyait a lében vad örömmel.

Hah, ti gyávák, ti már is remegtek?
*Ez csak kezdet, ez csak gyermek-
játék . . . .
Hátha mindazok beteljesednek,
A miket én álmaimban láték!

Eljön, eljön az ítélet napja,
A nagy isten vértételeket tart,
S míg jutalmát jó, rossz meg nem
kapja,
Már nyugonni sem fog addig a kard!

(Post.)

V.

A conservatívok.

Mentünk az ellenség elé,
Mentünk előre bátran,
Ti ott hátul kullogtatok
Az előhad nyomában,
Árnyékával takarta be
Seregünk lomha testetek,
Nagy volt az út, nagy a meleg,
Az árnyék persze jól esett.

Midőn az ellenség elött
 Kiálltunk a csatára,
 Ruhánkba kapaszkodtatok
 És rángattatok hátra,
 Szűköltetek kegyetlenül,
 És óbgattatok rutul:
 „Ne löjtek, ne löjtek,
 Félünk a puskaporszagtul!

Még van idő, még van idő,
 Forduljunk vissza szépen,
 Jobb otthon, sokkal jobb leszen
 Kemencze közelében;
 Inkább hátunkra kancsukát,
 Mint kezeinkbe kardokat,
 Jertek haza, a kancsuka
 Csak sebesít, de ől a kard.“

Illyen vitézi csatadalt
 Dudáltatok mögöttünk,
 De isten segedelmivel
 Mi megütköztünk s győztünk,
 S ti drágalátos madarak,
 Kibíjtok most hátunk mögüll,
 És ordítoztok diadalt,
 Hühóztok istentelenül.

Hohó, lassabban egy kicsit
 És hátrább, hallják kendtek!
 Jobban becsüljük kendteket,
 Ha nem szemtelenkednek.
 Csak magatokat teszitek
 Bolondokká, ha véltetek,
 Hogy e Judásörömmel itt
 Minket bolonddá tettetek.

(Post.)

VI.

Megjött az idő . . . .

Megjött az idő,
 Mit láta profétái lelkem előre,
 S még több, a mi jó,
 Mit még ad az isten, a nemzetek öre.
 (Sely nélkül.)

VII.

Toborzó.

Itt a zászló, csak, legények, alája,
 Csapjatok föl Magyarország javára,
 Csapjatok föl fejenként katonának,
 Veszedelem fenyegeti hazánkat!

Magyarország, édes hazánk, szép
 hazánk
 Aggodalmas tekintettel néz reánk;
 Sohse aggódj, szülőföldem, lesz elég,
 A ki neked föláldozza életét.
 (Sely nélkül.)

VIII.

Golyók sivitnak, kardok
 csengenek . . . .

Golyók sivitnak, kardok csengenek,
 A zöld mezőt piros vér festi meg,
 Csatak zajától zeng a föld s az ég,
 S te hősi költő, te itthon vagy még!

Azért daloltál harczy vágyakat,
 Azért daloltad bátorságodat,
 Hogy a midőn a harcz előkerül,
 Tehonn a sutban gyáva szível ülj? —

Illyen beszédeket tart a világ,
 Rám így röpti a gúnynak nyilát,
 És én reá csak elmosolyodom,
 És a magamét hozzá gondolom.

Azt gondolom : sok gyöngé emberek,
Nem győznek most gyalázní engemet,
S nem győznek majd dicsérni egy-
koron! . . . .

S ha gondolok sokat, csak ezt gon-
dolom.

Ne magyarázza senki én nekem,
Tudom nagyon jól, hol van a helyem?
Ha itt végzem kötelességemet,
Csátára s a pokolra is megyek!

(Pet.)

IX.

A csámpás legény.

Pórus jártak a leányok,
Eddig én jártam utánok,
Most ők járnak én utánam;
Látod, látod, csámpás lábam!

A legénység szépe jáva
Egytül-egyig elment tovább,
Mind elmene katonának,
Én billegék, itt hagyának.

Kata lányom, jut eszedbe?
Kértelek : végy a szívedbe.
Kinevettél akkor csúful,
Ha nevettél, mostan búsulj.

A ki eddig rám se nézett,
Most én arra rá se nézek,
Ha nézem őt, azért nézem,
Hogy ő kegyelmét lenézzem.

Meltyik a legszebbik leány?
Azt veszem el, azt is talán,
Az is úgy lesz feleségem,
Hogyha megkér nagyon szépen.

Jó ilyenkor a csámpás is,
Ugy-e lányok, mikor más nincs?
Kapnak rajtam a leányok,
Pedig csámpás lábbal járok.

(Debreczen.)

X.

Egész világ a harcmezőn....

Egész világ a harcmezőn,
Csak én nem vagyok ottan,
Ki harci vágyat annyiszor
Éreztem és daloltam!

S e vágy, e láng még most is ég,
Még most se halt ki bennem,
Rohannék, és maradni kell,
És nem lehet elmennem.

A szégyen és a fájdalom
Kettős könnyűje áztat,
Szívemre szállt a fájdalom,
Nem, nem, a gyalázat.

Oh gyermekem, oh gyermekem,
Még meg sem vagy születve,
S szívemre már is kint hozál
S gyalázatot nevemre!

Ha megleszesz, ha élni fogsz,
Ugy fogsz-e majdan élni,
Hogy nevünkről elvész e szenny,
Melly azt miattad éri?

De az soká lesz, addig én
Leszállhatok a sírba . . . .
Fejfámra ne legyen nevem
Sötét betűkkel írva!

Jöjjen csak a tavasz! a fák
Zöldelni fognak akkor,
Az én búmnak a fája is
Kizöldül a tavaszkor!

(Debreczen.)

XI.

A nagy-szombati csata.

*Föl, föl, magyarok,
Harczolni vitézül!
Zeng a riadó szilajúl, komoran;
Szörnyű csata készül.*

*Szörnyű csata lesz.... jön előre
az ellen,*

*Mint sáska-sereg!
Nem döbenni meg
Bármilyen erős nagy, a szívek
kell...?*

*A hány a magyar,
Tizannyi a morva, cseh, német,
Kik szent jogokat s szabad em-
bereket
Gyilkolni jövének.*

*„Vannak sziveink, de a lelkesedéstől
S nem félelem által; az ellen
akárhány!
Vezess soraikba, hazánk lobogója,
Szép földi szivárvány.*

*De mit pazaroljuk a szót? mi
teszünk.*

*Hallgatva.... előre.... az ellen elé!
Nézz ránk haza! itt lesz egy új
Marathon*

Vagy Thermopülé!“

*S harczottak erősen
Vad lelkesedéssel,
Az elkésérült szív
Órjás erejével.*

(Egely nélkül)

Jegyzetek a költeményekhez.

I. „A betegséggel szomszéd a halál“ című költemény a költő kéziratának 108-dik lapján van kihúzva s az 1847-iki költemények között a 49-dik. Írta Szatmáron, hová, mint úti leveleiből (XIV.) tudjuk, 1847 jul. 18-án este érkezett meg s a Szatmáron ez alkalommal írt költeményei közül az 5-dik. Közvetlenül előtte a „Jó ideje lement a nap...“ című áll s utána „Az elhagyott zászló“. A költemény tartalma teljesen világos. Júlia beteg volt, de mulékonyan, s a fellobbanó kedélyű költő, kinek éppen ez időben ezer egyéb oka is volt a lelki felindulásokra, e költeményben fejezte ki a Júlia betegsége miatti kétségbeesését A költeményt, összevetve a körülményeket, jul. 24-dike tájt írta, melyet még csak három költemény követ az „Augusztus 5-én“ címűig, melyben már eljegyzéséről szól (83-dik). Miért húzta ki utóbb a teljesen letisztázott s lapszámozott kötetből, mely minden tekintetben nyomdá alá volt már elkészítve, nem tudható; valamint érdekes az is, hogy egyetlen levelében sem említi Júlia e betegségét s utóbbi költeményeiben sem tesz rá vonatkozást. A költemény címe hibásan így van írva „A betegséggel szomszéd a halál.“ A második versszak első sorában pedig csak 9 szótag van, hihetőleg így akarta kijavítani: „Itt hagynál engem? engem! és miért?“ De valójában e javítás nincs megteve.

Javítások:

2-dik szak 1-ső sora eredetileg így:
„Itt hagynál engem? itt hagynál? és mért?“

3-dik szak 1-ső sora eredetileg így:
„Ne halj meg, oh ne halj meg, kedvesem!“

II. „Szép levél“ című költeménye a költőnek kézírata 127-ik lapján van kihúzva s 1847-ből a 95-ik költeménye, (156 költemény közt, a mennyit t. i. 1847-ben írt). All az „Ó B. kisasszonyhoz“ című költemény után. A költemény tartalma magamagát eléggé megmagyarázza. Júlia bántó levelet írt, melyre a

költő fájdalma hevesen tört ki, s ezt fejezi ki a költemény. Ezt is Szatmáron írta, s minthogy jul. 13-ától az esküvőig, szept. 8-ig, nem volt szabad Jüliát meglátogatnia, bő levelezést folytattak. Petőfi ez idő alatt számos költeményt írt s a „Szép levél“ a Szatmáron írt költemények közül a 21-dik. Természetesen ily adatokra csak a költő kéziratának tanulmányozása vezet rá; mert a kézenforgó kiadások a legbolondabb sorrendben adják a költő költeményeit, a mi pedig éppen Petőfinél rendkívüli hiba, kinek költeményei nyomon kísérik életét. Ekközben aug. 5-én megtörtént a jegyváltás (lásd „Augusztus 5-én“ című költeményét) s általában a tilalom daczára ki-kirándult máskor is Erdődre, mint Aranyak aug. 17-ről írja: „Ipam annyira nem szeret, hogy formaliter megtiltotta a kijárást hozzájuk. Már megszegtem ugyan egypárszor e tilalmat, de vesztémre, mert utósó kiuntlétemben — valami tíz vendég szeme látára — oly hidegen viselte magát irányomban, mint valami jeges medve, úgy hogy én tökéletesen jégcsappá fagytam volna, ha mátkám napvilág-pillantásai nem ónák. Levelezünk erősen egymással és ő néha berándul Szatmárra, ez menti meg lelkemet az éhhaláltól. Hanem hiszen holnaphoz bárom hét nem a világ.“¹ Szatmáron még szept. 8-ig, esküvőjéig ílt s utolsó költeménye, melyet ott írt, „Azokon a szép kék hegyeken túl . . .“ című, a sorozatban a 107-ik. Tehát a „Szép levél“ után még 12 költeményt írt esküvője előtt. E szerint a „Szép levél“ az eljegyzése utáni időből, aug. 20-dika tájáról való s a költő még két költeményben tesz róla említést. A „Mégbántott a rózsám . . .“ címűben azt mondja el, hogy mint békéltek meg az első találkozásakor, mely a sorozatban a 96-dik s tehát nyomban a „Szép levél“ után következik;

¹ Aranyhoz írt levelét is aug. 6-ról. (Arany hátrahagy. ír. és lev. III. 57.)

² Arany Hátr. iratai és lev. III. 95. 1 ugyanerről az úti levelekben is, (XIV.)

a 99-dikben „Csak úgy omlanak most hozzám . . .“ címűben meg így szól:

„Csak úgy omlanak most hozzám
A szebbnél-szebb levelek!
Minap egygyel kedvesem majd
Szívem repesztette meg“ . . .

Ebben tehát világosan a fenti levélre ezélez. E költeménye, melyet szemmel láthatólag felesége iránti gyöngédségből húzott ki, valóságos hiány volt költeményei között, mely kiegészíti a költő szerelmi életének külső és belső történetét.

III. „Álmodva . . .“ cz. költeménye a költő kéziratának 16-ik lapján van kihúzva s a 106 költemény közt, a mennyit 1848-ban a kihúzottakkal együtt írt, sorrendben a 10-ik. Előtte a „Minek nevezzelek?“ s utána „A rab-oroszián“ következik a kéziratban, mert a kiadások az 1848-dik évi költeményeket sem adják a költő által megállapított sorrendben. Tekintve azt, hogy a „Rózsavölgyi halálára“¹ cz. költeménye 1848. jan. végéről való, (Rózsavölgyi meghalt 1848. január 29-én,) mely a sorrendben a 19-dik, a szóban forgó költemény iratását 1848. január közepe tájára tehetjük. Egyetlen javítás van benne, a 9. versszak 1-ső sora eredetileg így volt: „Ottan voltam.“ A költő világosan azért húzta ki, mert nem volt vele megelégedve. A címe eredetileg „Az álom“ volt, a mennyire kivehető.

IV. „1848“ cz. költeménye a kézirat 30-dik lapjáról van kihúzva s a 23-dik költemény; előtte áll „A tél halála“ s utána a „Kemény szél fúj . . .“ iratása idejét, tekintve azt hogy a „Tafra magyar“ a sorozatban a 26-dik, melyről tudjuk, hogy márczius 14-én már készen volt, febr. végére tehetjük. Általában is februárban legfőlebb 4—5 kisebb költeményt írt csak, mert az egész hónapban „Coriolanus“ fordításával foglalkozott, melyet márcz. elején már nyomtatni kez-

¹ Megjelent Életképek. 1848. febr. 30. 8. sz. 238. lap

dett. Ennek a gyönyörű költeménynek alapeszméje rokon az „Itélet“ című költeményével s általában is azt a hitét, hogy Isten véritéletet fog tartani 1848-ban a szabadságra törekvő népek javára zsarnokaik fölött, gyakori tárgya költeményeinek; így „A magyarok istene“, az „Étet vagy hatál“ stb.-ben. Midőn pedig a szabadságharc megkezdődött, számos költeményében jelzi, hogy a várt idő megérkezett s a márcziusi napok után kiadván „Mit csinálsz, mit varrogatsz ott?“¹ cz. költeményét, büszke öntudattal mondá, hogy már 1848 januáriusában arra bízta feleségét, hogy „varrja meg azt a zászlót“. Eredetileg a költemény 1-ső versszakának 2-dik sorában „vérpiros“ helyett „ragyogó“ állott, a 3-dik sorban „betegségében“ előtt „meg“ ki van húzva s viszont az 5-dik versszak 1-ső sorában „itélet“ szó előtt egy elkezdett szó van olvashatatlanul kitörölve.

V. A conservatívok című költemény a kézirat 49. lapjáról van kitörölve s az 1848-diki költemények közt a 40-dik. Előtte áll „A magyarok istene“ s utána „Ilyen asszony való nekem“. A költeményt Petőfi márczius végén vagy aprilis elején írta s szól azokról a conservatívokról, kik minden szabadelvű mozgalmat elleneztek; de a márcziusi napok után rögtön a győző félhez álltak; így tettek lapjaik is, a „Budapesti Híradó“, de főleg a „Nemzeti Ujság“. Kivált a Márczius Tizenötödike azonban, főkép 1—3. számában többször szól e nézetváltoztatásról s óvatosságot ajánlt velök szemben. „A magyar historia, mond a többek közt, még nem emlékezik olly elláthatlan terjedelmű tömegekről, mint a millyekben a pecsovicsok rohannak át hozzánk a tulsó párthoz. Lajos Fülöp királyt a franczia conservatívok nem hagyták el olly hirtelen és hivtelenül, mint a megbukott bécsi absolut kormányt a mai hivatalnokaink.“

¹ Megjel. Márczius Tizenötödike. 1. szám. márcz. 19. 1848.

„A conservatívok köztünk vannak, egy pár olyan is, kik eddig a megyékben mint megannyi apró Polignac-ocskák nagyon ismeretesek. — Győzelmes pártunk ám legyen vendégszerető, de egyszersmind szemes is. Nagy hazafui buzgalmunkban tartjuk őket szemmel, mert ha valahogy más szél kezdene lengedezni, ha lehetséges, még hamarabb szokkennék vissza tőlünk, mint most az átpártolás történt.“

E nézetnek kifejezője Petőfi költeménye is, s tehát nem valamely csatára vonatkozik, mint első tekintetre vélnők, mert aprilisban efféle még nem történt. A költemény 4-dik szakában az 5-dik sor helyett eredetileg ez állott: „És kendtek, szép atyafiak?“

VI—VII. „Megjött az idő“ és „Toborzó“ cz. költemények egymás után állnak a kézirat 66. lapján, amaz az 51, emez az 52-dik költemény. Előttök a „Fő!“ s utánok „A gyáva faj, a törpe lelkek“ cz. következik. Ha abból következtetünk, hogy a „Két ország ölekezése“ cz. költemény az 54-dik s ez az unio kimondására vonatkozik, mely május 29-én történt, e költeményét jun. elején írhatta: akkor e két költemény iratása idejét május végére vagy június elejére tehetjük. E véleményt megerősíti az is, hogy ezután következnek azok a költemények, melyeket a Kis-Künságban tett útjai alatt írt, s e két útja közül az első jun. 5—10-dike, a második 12—15-dike közt történt a követválasztás idejében. Mindkét költemény csak töredék, kivált az elsőt nem is lehet egyébnek tekinteni. Épen ezért a szokott módon a helyet sem írta alájuk, de a körülöttök álló költemények mutatják, hogy ezeket is Pesten írta.

VIII. „Golyók sivitnak, kardok eszenegnek . . .“ cz. a kézirat 96. lapján áll s a 76-dik költemény. A költemény tartalma ugyanaz, mi a „Hallod-e szív, szívem!“ címűé, t. i. nagyon sokan ócsárolták a költőt abban az időben, hogy ő maga, ki annyit énekelt csatákról, s

annyi költeményében fejezte ki, hogy a szabadságért kívánna meghalni a csataterén, most, midőn itt az alkalom, otthon ül s nem megy katonának. Az utóbbi költemény a sorrendben a 80-dik s az Életképekben okt. 1-én jelent meg. É szerint mind a két költemény szeptember első feléről való s a „Málod-e szív, szívem!“, mely ugyanazt a gondolatot erőteljesebben fejezi ki, volt oka, hogy Petőfi az előbbit kihúzta. Petőfi késedelemzésének, hogy nem akart a hadseregbe lépni, fő oka lebetegendő neje volt s a szülést okvetetlen be akarta várni; de épen e vádak miatt mégis belépett korábban, mint akart, a hadseregbe, hol okt. 1-én századosi rangot nyert s már szept. 25-dike tájt eltávozott Budapestről. E költeményről még csak azt jegyezzük meg, hogy a 4-dik versszak 4-dik sora 10 szótag helyett 11-ből áll.

IX. „A csámpás legény“ a kézirat 118. lapján van s a 97-ik költemény. A költő Debreczenben írta október 23—30-dika közt; mert ez épen az „Elpusztuló kert ott a vár alatt . . .“ cz. költeménye után áll, melyet pedig okt. 18—23-ig való erdődi időzése alatt írt, hová felesége látogatására ment. Utána az „Itt a nyillam! mibe löjjem?“ következik, szintén Debreczenben írva. Kihúzta utóbb, mert nem volt vele megelégedve. Más ok nem gyanítható.

X. Ugyancsak Debreczenben írta „Egész világ a harcmezőn . . .“ cz. költeményét is, mely a kézirat 121. lapján áll s a költő 100-dik költeménye 1848-ból. A költemény arra vonatkozik, hogy ő Debreczenben okt. 23-tól nov. 15-ig ujonezok bégyakorlásával foglalkozván, nov. 17-én zászlóalját Becskerekre rendelték; de ő neje szülését minden áron be akarván várni, 1849 januáriusáig szabadságot kért s Erdődre ment egyelőre, a hol felesége is volt. A környékbeli oláhok zaklatásai miatt azonban feleségével s ennek szüleivel együtt már nov. 30-án Debreczenbe

mentek, hol fia decz. 15-én született meg. E költemény tehát ebből az időből való s egyrészt a költő fájdalomát fejezi ki, hogy nem követheti zászlóalját, más részt a szemrehányásokra felel, melyekkel elmaradása miatt illették. A költeményt teljesen kidolgozott formájában most közöljük először. A Majláth Béla által közöltnek nincs czíme adva, s nemesak helyesírása más, hanem lényegesek az eltérések is. A Majláth által közöltben ugyanis a 4-dik versszak 4-dik sorában „nevemre“ helyett „fejemre“, az 5-dik versszak 4-dik sorában „azt“ helyett „most“, a 6-dik versszak 2-dik sorában „leszállhatok“ helyett „leszállottam“, 3-ik sorában „nevem“ helyett „az“ áll s a 7-dik versszak 3-dik sorában az „a“ kí van hagyva a „fája“ előtt. E két utóbbi hiány a verssorokat is megrontja, t. i. a szükséges 8 tag helyett csak 7 van bennök. A kiadásokban pedig hibásan áll a költemény származása helyéül „Erdőd“.

XI. „A nagy-szombati csata“ című a legutolsó az 1848-ban írt költemények közt, tehát a 106-dik s áll a 130-dik lapon. Előtte „Az év végem“ cz. költemény van. Eredete tehát 1848 végére tehető annál is inkább, mert a nagy-szombati csata, melyről szól, decz. 16-án történt. E csata, mely Görgey elvonulását fedezte, akkoriban nagy lelkesedést keltett s az egykorú lapok dicsőítésekkel halmozták el honvédeinket. Csak 1700 ember harczolt itt Guyon, Pusztelnik és Makk alatt 15 ezernyi osztr. hadsereg ellen. Görgey decz. 19-diki levelében Kossuthhoz így emlékszik meg róla: „1700 emberből álló seregünk Nagy-Szombatban 15.000 fejre menő ellenségtől körülkerítve, csaknem végkép tönkre tétetett. — Pusztelnik őrnagy, Makk őrnagy, Guyon ezredes megannyi hősei a magyar nemzetnek, noha kettő közülök magyarul sem tud. — Az Erneszt gyalog-zászlóalj Nagy-Szombatban zászlóját veszté ugyan, de azzal együtt egy egész századra való embert is

és oly nagy érdemet szerzett a szabadság védelmében, hogy a haza neki egy új zászlóval adós." Hozzá teszi, hogy az összes tüzérségből csak négyen nem kaptak sebet, oly dühvel harcoltak; két tiszt is elesett s Makk sebet kapott. Hasonlóan szólnak e csatáról az akkori lapok mind. Ezeket Petőfi Debreczenben olvasván, mert ott írta e költeményét is, fellelke-

sülve meg akarta énekelni a csatát; de költeménye inkább az első fogalmazás s nem valami megállapodott forma benyomását teszi. Ez lehetett oka, hogy kihúzta, még mielőtt befejezte volna. — Eredetileg a 3-ik versszak 2-ik sora csak ennyi volt: „Tízannyi a német.“

Ferenczi Zoltán.

Petőfi halála.

(Pataki M. cikke. Megjelent a Pesti Napló 1851-iki folyamának 245. és 246-ik számában a „Pesti Napló műtárlatából“ című rovatban.)

Páris, dec. végén.

.... 1849. év, július 31-én reggel nyolcz óra tájban Maros-Vásárhelyről egy négy vagy öt kocsiból álló karaván vonult ki az Erdő-Szentgyörgy felé vezető országúton. A kandi nép a házak ablakaihoz s az utcára tódult, tiszteletteljesen köszönt s útközben egyegy éljent hangoztatott, mert a kocsik egyike fölött az öreg úrnak magas fehér tolla lobogott. A többi szekereket a vezérkar foglalta el, s közte Petőfi Sándor.

Az utóbbi néhány nappal azelőtt érkezett meg Szegedről. Köz tudomásu dolog, hogy már korábban a katonai pályáról s tisztirangjáról is lemondott, és csak a muszka hadsereg beütése s a kormány Szegedre költözése után határozta el magát. Bem ismételt felszólításának engedve, újra a táborba menni.

Katonai egyenruhája nem lévén, egyszerű fekete nyári blouzeba volt öltözve, kerek kalappal

fejében. Egy futó üdvözlés, egy mosoly — s eltűnt az érdekes alak, hogy soha többé viszont ne lássam.

Néhány óra mulva megdördült az álgú Segesvár alatt. Három gyenge zászlóaljjal, 250 ujoncz huszárral, kik soha csatában nem voltak s 12 álgúval megtámadott Bem 18000 muszkát 24 álgúval. Bem részéről a földszin minősége annyiban kedvező volt, hogy a muszka lovasság kifejlődését gátlá és átszárnyalás elől biztosítá. A csata álgútűzre szorítkozott.

Négy székely álgú a melegség következtében elpattant, tűzerek s szekeresek lovaikkal halomra hullottak. A muszkáknak egy töltésszekere, Bem jól irányzott gránátjától meggyújtva, légbepöfölt s borzasztó pusztítást vitt véghez. Szkarlatin orosz tábornok, a czár szárnysegéde, ki már martiusban Szebenben parancsnok volt, elesett, halála leverőleg hatott seregére. A nap hanyatlott, az orosz sereg rendületlenül állt posztiójában, de az öreg úr sem tágitott, ámbár töltése fogyatékán volt, alóla három lö ellövetett s tüzei nagy része elesett vagy megsebesített.

Egy osztály muszkadzsidás végre előront, hogy huszárainkat

attaquirozza. A huszár ezuttal nem felelt meg nevének . . . . ujoncz volt az istenadta mind maga, mind lova. A helyett, hogy a rohammal bátran szembeszállna, mint ezt névrokonai rendszeren tenni szokták, ingadozott; ha a lovas ingadozik, veszve van: — egy pillanat eldönté a nap eredményét. A huszárok megszaladván, Bem álgyuival, vezérkarával, kocsijával a kozákok kezei közt volt. Még volt egy pillanat menekülhetésre, de Bem kocsiján lévő irományait nem akará hagyni semmi áron. Mig a kocsiban ezek után kutatna, a kozákok körülveszik, a kocsi felfordul a fontos irományokkal, Bem egész pogyászával és Rákóczy-kardjával a muszkák zsákmánya marad; Bem megismertetik öltönyéről, a kozákok szurkálnak s vagdalnak feléje, kiáltva: General, General! végre egy döféstől földresujtva, egy több ölnyi mélységű szomszéd mocsárba eszméletlenül legördül. Üldözői nyomát vesztették-e, vagy préda után keresve hagyták oda? bizonytalan; elég az, hogy többé nem háborgattatott.

Az éj nemsokára sötét fátyolt vont a vidék fölé; elhallgatott a fegyverek zörgése, „a trombita hangja, az álgyudörej”, csak itt-ott egy egy szerencsétlen haldokló nyögése szakítá félbe a csillagos nyáréj ünnepeles csendét. Az elhagyott csatatéren, közepette egy förtelmes mocsárnak, feküdt három óráig a férfiú, ki e napot a történet könyvébe beírta . . . Két gyalog huszár mászott elő végre a közel kukuriczából, Bem rájuk kiált és segélyökkel meg-

menekszik kellemetlen helyzetéből.

Székely-Keresztúrra szerencsésen beérve, sáros és összeszurkált tábornok-öltönyét egy kölcsönzött nemzetőri kék attilával cserélé föl, s másnap reggel 8 órakor, egy parasztszekéren, a vészhiert megelőzve, M.-Vásárhelyt termett.

Mig maga a kiállott fáradalmak után elkerülhetlen néhány órai nyugalomnak adta magát, vagy talán e nyugalomra szánt időt fáradhatlan szelleme újabb kétségbeesett tervek kigondolására szentelé, főhadiszállása mindinkább élénkülni kezdett.

Egyenkint, sárosan, rongyosan jöttek elő a tegnapi csatából megmenekült tisztek. A város alatt táborozó alig 5000-nyi sereg parancsnokai és tisztjei is jöttek, várva az öreg úr ébredését és további parancsait. — Soha a helyzet illy kétes nem volt, mint e pillanatban. — Az öreg Kemény Farkas 4000 embernyi segélycsapatával Kolozsvárról déltájban szinte megérkezett, s mig fáradt csapatának néhány órai pihenést engedett: maga a főhadiszállásra jött: „Hát instállak — kérdi a csatából jött tiszteket — beszéld el, hogy volt, mint volt?” stb. — végehossza nem volt a kérdezősködés- és kölcsönös felvilágosításoknak.

Egy ifjú után hasztalan volt minden tudakozódás: Petőfiről senki bizonyost nem tudott. Valahányszor egy kard csörgött a lépcsőn, vagy egy szekér robogott a ház előtt, mindenki feszült lélekzettel, remény s félelem közt rohant az ajtó vagy ablak felé — Petőfit keresve szeméivel. Föl-

ébredt az öreg, örvendett viszontlátásán tiszteinek, de legelső kérdése Petőfi volt, kinek vonásait aggályteljes tekintete hasztalan keresé a körülállók között, kétes, fájdalmas hallgatás válaszolt neki.

A segesvári csata után a muszka sereg csak másnap mozdult ki posztójából, tehát a ki megmenekült, csatlakozhatott vagy Bem-hez, vagy ennek M.-Vásárhelyről elvonulása után, a székelyföldön levő Gál Sándorhoz. Petőfi sem egyik, sem másik helyt meg nem jelent. — Ki látta őt a segesvári csata után? . . .

Másfél év telt el azóta, úgy látszik még a hazában is vannak számosan, kik költőnk életbenléte végreményéről még le nem mondtak, az emigratio egyáltalában nem akarja hinni vesztét, költemények olvastatnak, mik állítólag tőle jönnek. Beszéltem több honfitársaimmal, kik a hazából nálamnál később jöttek ki s Petőfit életben lenni állították, de egyet sem találtam, a ki látta volna, a ki szölt volna vele.

Ugy látszik tehát beteljesedett egy még jóval a csaták zaját megelőzőleg irt költeményében kifejezett óhajta;

»Ott essem el én,

A harcz mezején,

Ott folyjon az ifjui vér ki szivemből,

S ha ajkam örömteli végszava zendül,
Hadd nyelje el azt az aczéli zörej,
A trombita hangja, az álgyudörej,
S holttestemen át

Fújó paripák

Száguldjanak a kivívt diadalra

S ott hagyjanak engemet összetiporva. «

Ugy látszik, hogy minden beteljesüle — kivéve a kivívt diadalt.

Szoknunk kell ennél fogva a szomorú, leverő gondolathoz: hogy Petőfit elvesztettük. Mennyi lángész — mennyi kiucs veszett el benne, azt tudja a nemzet. S nem akad ember, ki meg tudná mondani, milyen volt végórája? Nem állt senki oldala mellett, ki végfohászat fölvette volna? Senki, ki ösmertes az utókornak elmondta volna: én láttam Petőfit elesni, itt és itt e körülmények között! Kozákoktól levetkeztetett holtteste muszkák és cserkeszekkel közös sirba tétetett-e? . . . Ti, kik közel vagytok a helyszínéhez, viseltessetek az elhunyt költő emléke iránt némi pietással, kövessetek el mindent, hogy végórájáról bizonyost tudhassatok meg!

Elmondtam, a mit tudok, Petőfi sorsáról; adataim nyomán, és ellenkezők hiányában őt elvesztettnek kell tartanom; de senki nálamnál boldogabb nem lesz, ha általa fogok megczáfoltatni. Adná Isten!

Cs. Gy.

Petőfi Sándor költeményei külföldön.

I.

(Pataki M. czikke u. ott.)

Petőfi Sándor költeményeiből legelőbb Dux fordított németre alig 30 s egynehány kisebb darabot, s azokat egy kis füzet-

kében közrebocsátá. A német közönség a rossz fordítás fátyolán keresztül is fölfödözte benne a ritka költői tehetséget. A németek ezóta, ha irodalmunkról, nevezetesen költészetünkről beszéltek,

Petőfi Sándor nevét legelől említék — a nélkül, hogy tulajdonképen ismerték volna

Petőfi mindamellett, hogy egyik főérdeme eredetiségében fekszik, mégis a magyar költők közt — tisztelet becsület mindenkinek — egyetlen, ki bármi nyelvre fordítva mindenütt, minden nemzet irodalmában nagy költő leend. Ő a Shakespearek, Byronok, Hafizok halhatatlan családjából való s bár pályája kezdetén kidőlt: neve élni fog, nemzedékről nemzedékre növekedő dicsőségben, mint a magyar nemzet egyik halhatatlan képviselője az említett hatalmas szellemek örökifjú fénycsarnokában . . . .

Rákospalotai Benkert Károl Mária, alias Kertbeny — ki nem ismeri e charlatánok charlatánját? — feladatul tűzte magának, a magyar irodalmat a külföld előtt pellengérré állítani és remekeinek fordításához fogott.

Petőfi költeményeiből kiadott egy vastag kötetet rettenetes fordításban. Maria ugyanis azon emberek közé tartozik, kik egy nyelvet sem tudnak. Mig Magyarországon volt, senkinek sem jutott eszébe őt magyarnak tartani, Németországba pedig német irmodora után senki sem akarja németnek ismerni, s rossz német-sége mind maga, mind kíméletes bírálói által azzal mentetik, hogy — magyar.

Legújabbán Petőfi „János vitézét“ dolgozta meg, a könyvecske borítékán egy egész lap van telve magyarból fordított munkák hirdetésével, melyekkel részint már elárasztá, részint elárasztani készül a magyar iroda-

lom remekeire kíváncsi német közönséget.

Illy körülmények közt, magyar, mint német üdvözölheti Hartmann Mór-t, mint Petőfi Sándor német fordítóját.

Hartmann-t a német közönség kedveltebb lyricusai közé számítja. Ő csehországi születésű német, s a frankfurti parlamentnek egyik kitünő baloldali tagja volt. Kisebbségi lírai költeményein kívül, különös figyelmet érdemel „Reimchronik des Pfaffen Mauritius“ című, 5 füzetkében megjelent munkája, mellynek nevezetesen két utolsó füzeté hazánkat közelebből érdekl. „Adam und Eva“ című idyllje ezelőtt egy hónappal jelent meg és nagy tetszésben részesül. Legújabbán pedig sajtó alatt van tőle „Árnyak“ című munka, melly korszerűségénél fogva is nagy sikernek fog örüdeni.

Hartmann maga, bár hazánk és irodalmunk iránt nagy részvéttel s rokonszenvvel viseltetik, nyelvünket nem tudja. E hiány kipótlását Szarvadi hazánkfia vállalta magára, ki a költőnek az eredeti dalokat szóról szóra ritka kitűréssel, nemcsak a szavakat, de azok szellemét is kifejezve áttevé. Mennyire felelt meg e nehéz föladatnak, azt az olvasó az alább közlendő mutatványokból legjobban megítélheti. Atvirasztott éjéiknek gyümölcse már majd egy erős kötetet fog képezni, s rövid időn sajtó alá kerülend. Előlege-sen néhány, Prutz „musaeumában“ Lipszében e napokban fog megjelenni, vegy eddig talán már meg is jelent. Az itt következő három dal szolgáljon a magyar közönségnek mutatványul:

Poharamhoz.

Különben én becsüllek o pohár stb.

An mein Glas.

Im Ganzen acht' ich dich o Glas,
Doch ein's kann ich an dir nicht ehren,
Und dieses ehr' ich nicht, o Glas!
Dass du so leicht bist auszuleeren.

Wär ich an deiner statt, o Glas,
Ich würde stets vom Weine blinken.
Wärst du an meiner statt, o Glas,
Du würdest ewig aus mir trinken.

Az erdei lak.

Mint a sziv az első szerelemnek stb.

Die Waldhütte.

Wie vom Herzen erste stille Liebe,
Wird die Hütte vom Gebirg gehütet,
Nicht gefährdet's ihr gebrechlich Strohdach,
Wenn der Sturmwind über'm Lande wüthet.

Und ihr Strohdach bebet sanft umsäuselt
Und umschattet von des Waldes Laube;
Drinn mit Schmetter'n, singt die Brut der Amsel
Und sich girrend wiegt die wiede Taube.

Ein gejagtes Reh vom Berge nieder
Eilt das Bächlein in das Thal's Auen,
Blumen stehen am Rand, die selbstgefällig
Sich wie Mädchen in der Fluth beschauen.

Zu den Mädchenblumen kommen Freier
Wilde Bienen, heiss von Liebesgluthen,
Ach sie büssen schwer das Glück der Liebe:
Trunken taumelnd in die kalten Fluthen.

Doch der West, die Sonne hat Erbarmen,
Westwind weht ein fliegend Blatt ihr nieder,
Schwimmend auf dem Rettungskahne, trockenet
Sonnengluth die nassen Flügel wieder.

Auf des Berges Gipfel vollen Eiters
Springt die Ziege in der Ziklein Kreise,
Und die Ziegen und die Bienen lassen
Darben nicht den Tisch nach Trank und Speise.

Und die Turteltaube und die Amsel
Fürchten nicht des Netzes List und Tücke,
Die das Dach von Stroh beherbergt, wissen
Wie so süß der Freiheit Luft beglücke.

Hier sind Knechte nicht und nicht Tyrannen
Zu gehorchen zu des Herrschers Toben,
Selbst des Himmels kriegeswilder Donner
Ist ein Aufruf nur den Herrn zu loben.

Gnädig ist der Herr, er zürnt nicht lange,
Seines Zornes Wolken sind verflogen;
Der Versöhnung Lächeln glänzt vom Himmel
Wieder . . . als ein milder Regenbogen.

Rég veri már a magyart a törömfő.

Seit lange schlägt den Ungar Gottes Hand,
Kaum ist sein nächstes Schicksal ihm bekannt,
Ob er sich freu'n noch wird an bessern Tagen,
Ob Trauer ihm bestimmt, . . . wer kann es sagen.

Doch wenn ihm Gott auch Leiden zgedacht,
Gab er zugleich was ihn genesen macht;
Denn schönerer Weiber voll und süßeren Weines
Als das Magyarenland — — das ist wol keines.

Ein Mädchen her! — ist denn kann Mädchen hie?
An's Herz mit beiden Händen drück' ich sie,
Die Seel' ihr saug' ich küssend aus dem Herzen
Und schliess die Rechnung ab mit meinen Schmerzen.

Und Wein? — Die Flasche her! . . . wo bleibt der Wein?
Der rothe Thränen weint in mich hinein,
Die rothe Thräne brennt wie Blitze nieder,
Und zündet selbst verkohltes Leben wieder.

Zigeuner, hier ist Geld — lass Geigen klingen,
Bis dass die Saiten meines Herzens springen,
Bis ich von Lust und Gram bewältigt ward;
So ist's einmal . . . das ist Magyarenart.

Ha az olvasó e mutatványokban az eredeti szellemét feltalálja, úgy a költőn kívül mondjon köszönetet Szarvadinak, ki nemcsak a költeményeket egyenkint,

híven átvevő s magyarázá Hartmannak, de egyszersmind szigorú műbíró is volt és a költőt, bármennyire ragaszkodott legyen is ez első fordításához, ha ez az ere-

deti szellemének nem egészen felelt meg, annak megváltoztatására kényszeríté. Hasonló lelkiismeretességet követett a művek választásában. Nekünk magyaroknak ugyanis a költő minden sora nemzeti ereklye, de ha műveit a külfölddel meg akarjuk ismertetni, sokat el kell belőlük hagynunk.

Szóval: a két fordító mindent elkövetett, hogy Petőfi nek remekeit méltólag adják át a német közönségnek.

Bár a megjelent rosz fordítások ne szolgáljanak akadályul a munka jó keletének, és az aratandó siker szolgáljon biztatásul a fordító költőnek, Petőfi újabb költeményeiből is, mellyekben főleg izlés és szabatoság dolgában nagy haladás tapasztalható, a jelesebbeket a külfölddel megismertetni.

Végre ide melléklek még a „Poharamhoz” című dalnak Hart-

mann német fordítása után Sabatier-Ungher Ferencz úr által készített francia fordítását:

A mon Gobelet.

Au fond je t'aime, ô gobelet,
Pourtant ceci, tiens me dépite,
Je te le dis, mon gobelet:
On te vide beaucoup trop vite.

Si j'etais toi, mon gobelet,
Jamais je voudrais n'être vide,
Mais à ma place, ô gobelet,
Tu boirais toujours mon liquide.

Ha ehhez még hozzá teszem, hogy a francia fordító neje az egykor Ungher k. a. név alatt ismert hírneves énekesnő — hazánkbeli születésű — e francia szöveghez zenét készített, mely legközelebb a „L'Illustration” című képes újságban fog megjelenni, úgy hiszem, örvendetes hírrel zárom be czikkemet.

Közli: Csernátoni Gy.

Adalék a „Petőfi egyik ifjúkori szerelme” című czikkünkhöz.

Folyóiratunk f. évi 1-ső számában a fenti cz. alatt egy czikket adtunk, melyhez most bővebb és hitelesebb adatok birtokába jutottunk csöngői ev. luth. lelkész Hutter Zsmond úr útján, ez adatokat Grátz Mór kolozsv. ev. luth. lelkész úrhoz intézván, ki adatokat kért a mi felkérésünkre a lelkész úrtól. E levélből világos, hogy tévedtem, midőn teljes hitelűnek látszó értesülés alapján T. Rózát Takács Róznak írtam Tóth Róza helyett. Ezért mint

helyreigazító és kiegészítő adatokat közöljük e becses levelet.

* * *

Nagytiszteletű Lelkész úr! Megbocsát, ha szíves megkeresésére, hosszú késedelmezés után csak most felelhetek, midőn jelenthetem, hogy hitelt érdemlő helyről vett értesüléseim szerint Petőfi kérdéses költeményei nem Takáts (ily nevű család akkor nálunk nem létezett); hanem csáfordi Tóth Ferencz, nyug. cs. és k. huszárörnagy, csöngői földbirtokos leányához, Tóth Rózához íratlak.

Petőfi és Orlai-Petrich Ostfi-Aszsonyán időztek Salkovits mérnök ro-

konuknál, hol őket tanuló társaik többször felkeresték s a feltűnően csinos, leányarczú Orlait megölelgették, Petőfitől meg lopni próbálták egy-egy költeményt. Petőfi a látogatást visszaadandó, megfordult Csöngén Tóth major házában is, kinek fia, József, iskolatársuk volt. Itt találkozott ennek nővérel, az általánosan szépségnek ismert Rózával. Nem volt csoda tehát, ha lángra lobbant a költő, de a lobbánás nagyon is ártatlan vala, mert Rózával soha nem társalgott s bár lopva mindig őt nézte, de ha Róza reátekintett, szeméit azonnal lesüté.

Általában Petőfi nagyon hallgatag volt, a társalgásban részt nem igen vett. Tanuló társai hiában igyekeztek őt felvidítani, hiában erőltették, itt a bor hazájában, itt a híres Kemenes-alján, Petőfi bort nem ivott. Tóth József, kitől ezeket veszem, említi, hogy a sokat nyomorgó pápai diákot, Petőfit,

ők, jobb módúak, mindig hívták egy kis hazaira, de Petőfi koplalt és elutasítá a meghívást.

Salkovits házában, Asszonyfán, nem a legjobban érezhette magát a két fiatal. Salkovics száraz matematikus volt. Egy adomát mondok, mely jól jellemzi őt.

Kegyetlen téli időben átszánkázik Csöngére Pálffy Jánoshoz s dideregve, csak úgy bundásan beállít a szobába a kályha mellé. Itt elmélkedik a hideg mivoltáról, hóról, jégről, farkasokról, míg végre csodálkozva, csalhatatlan tót accentussal oda fordúl a házi gazdához: «Jáncsi, Jáncsi, mi szágos itt?» Nézik, keresik, de akkor már Salkovits hátán a bundának belése is égett.

Üdvözetem megújításával fogadja stb. Csöngén, 1890 január hó 3-án.

Hutter Zsigmond,

ev. lelkész.

Közi: *Ferenczi Zoltán.*

Egy irodalmi vita Petőfi felett az 50-es évek elején.

Atádi Vilmos a Pesti Napló 1852-iki folyamának 703-ik számbában Lévai József költeményeit bírálva, a következőket írja Petőfiről:

..... „Mióta költészetünk kezd bontakozni az idegen kötelékből, hazai léggel táplálkozik, egészségesebb szint ölt, vagyis: népdalaink összegyűjtése, Petőfi feltűnte, s Arany Toldija óta magyarabb költeményeket nem igen látott az olvasó világ. Ugyanezért Lévait, méltán helyezem Petőfi s Arany mellé. Mindenik magában jeles, határozott színezetű magyar

költő és egyéniség. Petőfi, a mérész röptű sas, kinek „dalai néha villámlási haragos lelkének“, Arany a gondolkozó művész, ki alakjait oly találó színekkel, oly egyszerű vonásokkal rajzolja, mint senki más, Lévai pedig, kinek muzsája „nem pánczélos vitéz... hanem bolyongó ifju vándor, kinek hű társa szellő, harsogó patk, melyek vigan beszélnek csilagról, virágról, s mit szenvednek? az isten tudja csak“ — az igazi magyar kedélyesség dalnoka, képviselője költészetünkben. Petőfi tehát a szilaj képzet,

Arany a művészi lélek, Lévai az érzelem költője: azért szépség tekintetéből Petőfi műveit a darabos fenség, Aranyét a csendes méltóság, Lévaiét a vidám kellem jellemzi előkelőleg.

E közleményre Balázs Sándor az 1852-iki „Hölgyfutár“ 162-ik számában igen érdekesen és különösen Petőfit illetőleg oly helyes itélettel és mély belátással reflektál, hogy méltán vonhatja magára a Petőfivel foglalkozók figyelmét. A Balázs Sándor cikke is „Lévai József költeményei“ címet visel ugyan, de túlnyomóan Petőfivel foglalkozik, a miért is az alábbiakban egész terjedelmében közöljük:

„Lévai József költeményei már néhány nap óta forognak a közönség kezén; a nélkül, hogy a „Pesti Napló“-ban megjelent Atádi bírálatán kívül, más lap szót volna felőle. E lap körén kívül esik részletes, hosszas bírálatásba elegyedni, de ez alkalommal kénytelenek vagyunk szokásunk ellenére, bővebben beleereszkedni ismertetésébe, s néhány szót elmondani nem annyira Lévai költeményeire, mint Atádi bírálatára. Kénytelenek vagyunk, mint mondók, és pedig több vidéki és helybeli felszólalások következtében, mellyek egváhangulag megbotrányozásukat fejezik ki Atádi bírálatán, melly Lévait, kinek

költeményei tetszéssel fogadtattak, erőnek erejével kisebbiteni és megbuktatni törekszik. Valóban ki e bírálatot elfogulatlanul végigolvassa, lehetlen, hogy azonnal rá ne ismerjen a jó akarat palástjába burkolózott gunyorra. Avagy nem merő gunyor-é az, hogy bíráló szerzőt mindjárt a bevezetésnél Petőfivel, az óriás Petőfivel, kinek hatalmas költészete, mint sas a zizegő cserebogarat, úgy tulszárnyalja a légkört, hol e különben csinos, jóhangzású dalok mozoghatnak, teszi párhuzamba. Mit akart ezzel bíráló? Emelni akarta őt? Ha ez volt célja, nem helyesen sáfárkodott, s egyenesen megölte e vakmerő hasonlattal. Avagy nem elhal-e a szobában pislogó mécs keltével a napnak, melly pedig sötétjén az éjnek kellő világgal látá el kicsinke körét?! E hasonlítást bírálóval gunyor, vagy tudatlan vakmerőség téteté. Illy hangon nem beszélhet jóízű, elfogulatlan ítélő tehetségű ember, s Lévai ismert szerénységén is érzékeny seb ejtetett általa, melly ellen hogy még nem tiltakozott; őszintén bevalljuk; szerfelett csudálkozunk, mert illy pretensiót felőle feltenni képesek nem vagyunk. Legyünk valahára igazságosak és őszinték, mondjuk ki nyiltan, mit az egész nemzet érez: Költészetünk egén, hála a magyarok istené-

nek, vannak tündér mesés fénnel ragyogó csillagok, de a nap Petőfi!! De hagyjuk a bevezetést, lássuk magát a bírálatot. „Mióta költészetünk kezd bontakozni az idegen kötelékből, hazai léggel táplálkozik, egészségesebb szint ölt, az az: népdalaink összegyűjtése, Petőfi feltűnt s Arany Toldija óta magyarabb költeményeket nem igen látott az olvasó világ. Ugyanazért Lévait méltán helyezem Petőfi s Arany mellé.“ Azt hogy Lévai a nyelvet tökéletesen bírja nem tagadjuk, kitetszik dalaiból, de hogy ezért méltán lehessen őt Petőfi mellé helyezni, mint bíráló úr magát kifejezi, őszintén szólva nem értjük. „Mindenik magában jeles, határozott színezetű magyar költő és egyéniség.“ Sőt ellenkezőleg. Lévai egy azon reproductív színezetű versírók közül, kiknek dalai csinosak, jóhangzásuak ugyan, de kik megkülönböztető, saját bélyeggel, mellynek hiányában az irodalomban egyéniséggé senki sem alakulhat, teljességgel nem bírnak. Irnak szép, megragadó dalokat, de olyanokat, mikről rájuk, kizárólag rájuk lehetne ismerni, soha! Bíráló, hogy ez állítását bebizonyítsa, egyes képeket, jelveket, eszméket hoz fel, mellyeket Lévai költői vallása alapelvei hitágazatainak mond. — Ezekkel bíráló épen ellenkezőjét bizonyít-

ja be annak, mit akart. Hisz e felhozott — eszmék, jelvek, képek a világ minden poetájával közösek, — nemcsak, hanem a közéletben is szerte használatnak, s annál fogva mint mindennapi megszokott eszméket egy költő sem nevezhet magáénak. Állításunk bebizonyítására felhozunk néhányat közülök: Lévainál az isten „hatalmas igazság bírója, gondot visel a szegényre“ stb. — Haza „édes szülőföld, a költő nem tud elszakadni tőle“ stb. Szerelem „fullánkös galamb, piros bokréta“ stb. Szerető leány „az eszemadta, arcza rózsza, nézése csillag“ stb. Neve a szeretőnek „gyöngy, gyöngyvirág, gyöngymadár“ stb. Meghalt kedves „alvó virág, kihamvadt csillag“. Az ifjuság „szép gyöngyvirág.“ Az anya „édes“ kinek „magzata kedves“ stb. Az idő „öreg héja“, Éjszaka „fekete szárnyu“, Hajnal „piros, hűves“, Köny „tiszt, forró“ stb. Szeretője mosolygása „piros hajnal hasadása“ stb. Sokaságuknál fogva mindnyáját nem idézhetjük, de bátran ráutalunk mindenkit, olvassa végig figyelemmel, s meg vagyunk győződve, hogy alig fog egyet, kettőt találni, mely Lévainak kizárólagos tulajdona. E felhozott jelvek, képek után pár dalt idéz mutatóványul, mellyek mintha csak keresve kereste volna ki, a

fűzet leggyengébb költeményei közé tartoznak, s a jóhangzásnál, csinosan kivitt külsőnél egyéb érdemmel nem bírnak. Ez pedig költőnél, ki már annyi idő óta ír, mint Lévai, nem tudható fel rendkívüli érdemül. — Ha bíráló úr Lévait, kinek egyébiránt csinos, jóhangzású dalai vannak, az őt megillető helyre helyezve bírálta volna, sok szépet és jót mondhatott volna el, míg Petőfi mellé helyezve, attól is megráblá, mivel sajátképen bír. Azt sem foghatjuk meg továbbá, mikép merészkedik bíráló Lévait Petőfi és Arany mellé helyezni akkor, midőn mellőzve Vörösmartit és Garait mint szentesített és koszorozott egyéniségeket, kik e kérdésen fölüllátnak, Tompáról, kinek dalai korunkban legtöbb hatást eszközölnek s leggyorsabban olvadnak át a nép vérébe, szívébe, s Lisznyairól, kinek egyetlen palóczdalocskájában több sajátság, több elütő, merész kép van, mint Lévai akármeltyik költeményében, még csak nem is emlékezik, — bárha Petőfi mellé még ezek is csak távolról helyezhetők. Több kegyelettel uraim a valódi költői nagyság iránt!!“

A Balázs Sándor szavaiban nyilvánuló őszinteség és határozottság annyira ingerlé Atádit, hogy ugyancsak az 1852-i Hölgyfutárban a következő — a szer-

kesztő által bőven megcsillagozott — „Nyilatkozat“-ban önti ki méltatlankodását, a melylyel aztán a vita köztők, tudtommal, be is fejeződött:

Nyilatkozat.

Szerkesztő Ur!

Lapja valamely számában, mint hallom,¹ mert magam, miután több ideig Pesttől távol valék, nem olvashattam, meglehetősen farragatlansággal kel ki² azon szavak ellen, melyeket Lévai verseire nézt a „Pesti Naplóban“ elmondottam. A durva hang, éretlen kikelés legkevésbé sem indítana meg; de az, ha igaz, mint hallám, hogy ráfogásokkal támadnak meg, csakugyan tűrhetetlen.³ Hol mondtam én, tessék jól átböngészni kérdéses bírálatomat, hogy Lévai Petőfivel egy színvonalon áll?⁴ — Ha jól emlékezem, s tar-

¹ Valamit nem olvasni, és mégis nagyhangu czáfolatot írni rá, oly bélyegző, hogy minden ellenczáfolat nélkül is lefontja állításait.

² Balázs Sándor ur írta a kérdéses cikket, s hogy ő nálunk „Canonicus a latere“ szerepet visel, mit tartozik az ide? Ez nem parlamentarizmus az irodalomban, de hiszen ezt nem is követelhetni oly „capacitástól“, ki eddig leginkább, csak a „Falu könyve“ hasábjain szokott mozogni.

³ Maga is kételkedik e vádak igazságában és mégis fölszóal ellenök. Nagyon nyomhatja őt irodalmi bűnének súlya, azért nem talál nyugalmat.

⁴ Csűrös, csavarás nem ér semmit, e három nevet egy lélekzettel nem szabad kimondani. Punctum.

tartalma ide üt ki, arról kezéskedem, mert kegyes engedelmséggel, én is megszoktam rágni a szót,⁵ azt állítam, miként a magyar költészetben egymást kiegészítő háromság Petőfi, Arany és Lévai. Petőfi költeményeit jellemzi a főnség, Aranyét a méltóság, Lévaiét a kellem, s legmagasabb a főnség, tehát nagyon természetes, hogy Lévait egy vonalra helyezem Petőfivel. E következtetés csak éretlen agyban fordulhat meg, ki a szépműtani nyelvet nem érti, ne fogjon bírálatok ítélgetéséhez, s kivált az a vidékről s helyben felszólaló közvélemény ugyan sokat nyom a szépműtanban!⁶

Másodszor, midőn én Lévai költői vallásának jelveit, képeit fölfordám, koránsem azért tevém, hogy ezekkel a költő nagyságát indokoljam: hanem hogy kimutassam, mennyire testestül lelkestül magyar észjárása, költészete s mennyire nem szed képeket a régi mythosból s az újabb gyári fogalmakból.⁷ Ugy hiszem ezt

⁵ Meglehet, de aztán kipöki, mielőtt illőn megemésztette volna. Millyen a mosdó, olyan a kendő, fűzfahegedűhöz nádvonó illendő.

⁶ Mindeneasetre százszorta többet, mint t. e. Atádi Vilmos uré, kinek széptani értekezéseit még eddig nem volt szerencsénk olvashatni, mellyek őt tekintélyigénylésre jogosítják.

⁷ Ezen „magyar észjárás“ Nagy Sándor és a Hód viz partján született

joggal tehetém, s teszem, váthányszor alkalom nyilik rá.⁸ Azért kérem szerkesztő urat, máskorra figyelmeztesse ítését, hogy ne forgassa fel senki művében a logikai rendet; mert ezzel az éretleneket elámíthatja ugyan, de a műértő világ őt neveti ki s méltán.

Harmadszor újra merem állítani, s ki mer ezért szemtelenséggel vádolni? hogy igazán magyar költőnk csak e három, Petőfi, Arany és Lévai, s így méltán emlékszik róluk egy lélekzettel az ítesz: s nem a többiről, mert azok minden jelességök mellett, mint magok sem tagadhatják, idegen iskola emberei; Vörösmartit, ki a nyelvet olly hatalmasan bírja,⁹ s Garait, ki történeti tárgyaink iránt olly szeretettel viseltetik, sem véve ki.¹⁰ De ezt mutogatni itt sem hely, sem idő. Tompa továbbá, szerintem határozatlan színezetű,¹¹ Lisznyai pedig igen gyermekes.¹² Tetszik; vagy sem;

rőzsabajnok verseiben is nagy részt föllelhető.

⁸ Tessék!

⁹ ¹⁰ Vörösmarty és Garay érdemeiről illy fitymálólag csak „kánikulában“ lehet írni. Azonban jegyezze meg magának a „magyar észjárás“ érdeműs föltalálója, hogy a „kánikula“ daczára is vessen le a sarut, és dobja el süvegét, midőn e neveket kimondani merészli.

¹¹ ¹² Erre eléggé felel azon részvét, mellyel e két kitűnő költő minden

de igaz. Kinék inyére van, higyjen egyebet: hanem tán nekem is szabad itélnem, különben is a bálványzás nem kenyerem: elfogult vagy ostoba emberek tiszte az. ¹³

Végre, ki szemtelen tudatlanságot, lucskos nyelvű fajankóságot emleget, midőn vélemény, ítélet forog szóban: az vagy maga nevéletlen, vagy félkegyelmű, vagy stb . . . . . ¹⁴

művét a nagy közönség mindeddig fogadni szokta.

¹³ Ugy van, ezt mondta egyhangúlag a fővárosi közvélemény, midőn Lévai verseinek ön tollából folyt bírálata a „Pesti Napló“-ban megjelent.

¹⁴ Ugyan minek „zsenirozza“ ön kimondani, vagy egyszerű kovácslegény, ki legfőlebb csak ócska vasból

Szerkesztő ur lovagiasságától megvárom, hogy közli e nyilatkozatot. ¹⁵

Pest, 1852, augusztus 5-kén.

Atádi Vilmos.

tud patkószeget csinálni, de Benvenuto Cellini féle ötvös munkák készítéséhez csakugyan nem tud.

¹⁵ Ön tréfál, sokkal lovagiasbb tett lett volna tőlünk e cikket félretenni: azonban: „Tu Pas voulu monsieur Dandin.“ Egyébiránt ezzel e nevetséges békaegér harcz tökéletesen be van fejezve. Ha Lévai, vagy akárki más, önmagát nem tudja Petőfivé emelni, más ugyan nem fogja ezt eszközölhetni. A szunyog is repül és a sas is repül, de azért az, ki köztük ennélfogvást hasonlatosságot keres, és erőszakol, bizonyára szörnyen nevetségessé fogja tenni a szunyogot.

Közli: *Csernátoni Gyula.*

Petőfi hollandúl.

Magyar irodalmunkat folytonos figyelemmel kísérő s költészetünk kiválóbb termékeit szorgalmasan olvasgató holland barátom, a dordrechti gimnázium tudós igazgatója, dr. Warren S. I. legközelebb azzal a szívességgel kötelezett le, hogy egy holland nyelvű anthológiából megküldte számomra Petőfi négy költeményét. Már a múlt évben, midőn az utrecht egyetem vallás- és egyháztudományi szakának voltam hallgatója, felhívta figyelmemet e fordításokra, de akkor kizárólag saját szaktanulmányaimmal foglalkoz-

ván, nem szakíthattam időt e költeményeknek még megtekintésére sem és csak most vehetek magamnak alkalmat arra, hogy bemutatassam őket e folyóirat olvasó közönségének.

E Petőfi-fordításokat is tartalmazó anthologia címe: „Mijn lente“ (Tavasom), gyűjtője Honigh C., ki Warren s a magam nézete szerint is nem az eredetiből, hanem legnagyobb valószínűséggel valami német fordítás után dolgozta ki a magáét. A négy költemény a gyűjteményben közvetlenül egymás mellett foglal

helyet, közös czímül ezt visélvén: „Vier liederen van A. Petőfy“ (Négy dal Petőfi S.-tól.). Mintegy jelíge gyanánt Heine eme sorai következnek a czím után: „Ich selbst fand nur wenige solcher Naturlaute, an welchen dieser Bauernjunge so reich ist wie eine Nachtigall. Wir Reflexionsmen-

I.

Wat vloeit daar.

Wat vloeit daar langs de weide? —
Het water van de beken.
Wat vloeit langs liefjes wangen? —
Ach, tranen zie ik leken.

Laat vrij de beekjes stroomen;
Wanneer hun golven koozen,
Ontluiken op de weide
De schoonste roode rozen.

U echter mogen nimmer
Op 't aanzicht tranen hangen,
Want ach, daardoor verwelken
De rozen op uw wangen.

II.

Voog'len heeft er ieder bosch.

Voog'len heeft er ieder bosch,
Elke wei haar bloemendos,
Sterren het azuur, doch geerne
Had de knaap de frissche deerne.

Voog'len, zingt en bloemen, bloeit!
Held're sterretjes, o gloeit!
't Meisje alleen kan u vervangen
Bloeit en gloeit en zingt heur zangen.

Ja, gelukkig wel zijt gij,
Knaap en hemel, woud en wei.
Maar ras gaan de voog'len zwerven,
Sterren dooven, bloemen sterven,

Maar het meisje blijft als vrouw
D' uitverkoren knaap nog trouw.
Dna is, die haar mocht bevallen,
De gelukkigste van allen.

schen erscheinen neben solcher Ursprünglichkeit wahrhaft bemitleidenswerth“. Ez idézetet bizonyára úgy tekinthetjük, mint a holland fordító által is elfogadott véleményyt Petőfiről.

És most lássuk magokat a költeményeket megfelelő magyar fordításaikkal együtt!

I.

Mi foly ott (a mezőn?)

Mi foly ott a mezőn? A patakok vize.
Mi foly szeretőm arcán? Ah, könnyeket látok csordulni.

Hadd folyjanak szabadon a patakcskák; — hol habjaik csacsognak, a mezőn a legszebb piros rózsák nyílnak.

Neked azonban arcodon soh'se legyenek könnyek, mert ah! miattok elhervadnak azon a rózsák.

II.

Az erdőnek madara van.

Madarai vannak minden erdőnek, saját virágöltönye minden rétnek, csillagai az azurnak, a legénynek pedig ügyes szeretője.

Daloltok madarak s virítottok virágok!
Fénylő csillagocskák, ó ti ragyogtok! Ám a leány helyettesíthet titeket, virul és ragyog s dalolja énekeit.

Igen, ti szerencsések vagytok, legény és ég, erdő és kert. De a madarak gyorsan elmennek vándorolni, a csillagok elhalványulnak, virágok elhervadnak.

De a leány megmarad mint asszony, a kiválasztott legény még hű. Így, a ki neki tetszetik, a legboldogabb mindannyi közt.

III.

Drinkliedje.

Wie geen liefde heeft, die drinke,
 Drinkte wijn,
 Ras waant hej, dat alle meitjes
 Van hem zijn.

Wie geen vreugd meer kent, die drinke,
 Drinkte wijn,
 Sneller dan de wolken vlieden,
 Vliedt zijn pijn.

Wie geen geld meer heeft, die drinke,
 Drinkte wijn,
 Cresus dunkt hem bij zich zelve
 Arm te zijn.

'k Heb geen geld, ik heb geen liefde,
 'k Heb slechts pijn:
 Driemaal meer daarom dan and'ren
 Drink ik wijn!

IV.

(Czím nélkül.)

Het regent, regent, regent,
 Het regent tal van kussen,
 Die toch den brand der lippen,
 Mijn dorstige niet blusschen.

Maar in den regen zie ik
 Ook weerlichts hel geflonker.
 Wat stralen schieten, meitjes,
 Uwe oogen in den donker.

Hoe, loeit van ver de donder!
 Wil, hemel! ons bewaken!
 Ach liefjen, ik ga vluchten,
 Br, 'k zie daar d' oude naken.

III.

Bordal (Igyunk!)

A kinek nincs szeretője, igyék, bort
 igyék, mindjárt azt hiszi, hogy minden
 leány érte van.

A ki többé nem ismer örömet, igyék,
 bort igyék, akkor gyorsabban repülnek
 el a fellegek, repül el bújá.

A kinek nincs már pénze, igyék, bort
 igyék, Croesust szegénynek fogja látni
 maga mellett.

Nekem nincs pénzem, nincs szeretőm,
 csak bánatom van: háromannyi bort iszom
 hát, mint mások.

IV.

(Esik, esik, esik . . .)

Esik, esik, esik, sok csók esik, melyek
 azonban szomjas ajkaim tűzét nem oltják.

De az esőben villámlás tiszta fényét
 is látom. Milyen sugarakat szórnak, ked-
 vesem! szemeid a sötétben.

Hogyan, zug távolról a mennydörgés?
 Ég, őrizz meg minket! Ah, kedvesem,
 szaladok, br, amott látom közeledni az
 őreget.

Közl.: Zoványi Jenő.

A Petőfitől tervezett írói szövetkezet 1847-ben. ¹

II.

Az 1846 második felében meg-
 szűnt X-ek társulálának tagjai
 már akkor főképen az Életké-

¹ Első közl. l. a Pet.-muz. 1890. 1. sz.

pek körül csoportosultak s leg-
 kiválóbb tagjai 1847-ben is e fo-
 lyóiratba dolgoztak. Még termé-
 zetesebb volt tömörülésök 1847
 II. felében, midőn a szerkesztést

a X-ek egyike, Jókai Mór vette át, kit e lap élén nem szívesen látott akkor a lapok legtöbbször. Azonban ekkor már sem Jókai, sem Petőfi nem gondolt a X-ek társulatának fölbresztésére a régi formában. A Jókai természetes törekvése csak az volt, hogy a legkedveltebb és legszabadabb elvű ifjú írókat tovább is megtartsa lapja mellett s ezek főképp azok voltak, kik egykor a X-ekhez tartoztak; de egyszersmind Petőfi ösztönzésére elhatározták, hogy egyesítik a folyóirat mellett kizárólagos dolgozótársakul a népies költői elv híveit, tehát a legtehetségesebb ifjú költőket, azaz Petőfin kívül Arany Jánost és Tompa Mihályt. Ez úton akarták az Életképeket kiválóan „az ifjú Magyarország“ közlönyévé tenni s ez úton remélte Petőfi a népies elv diadalát. Ez volt az alapelv, melynek nevében Petőfi és Jókai ezt az egyesítést, mondjuk írói szövetkezetet létrehozni törekedtek, mely hogy létre nem jött, kivált Tompán múlt s a szövetkezés helyett Petőfi és Tompa egymástól való elidegenedését vonta maga után.

Junius 1-sejével átvevén tehát Jókai a szerkesztést, azonnal írt Aranyhoz és Tompának. Aranyhoz írt levelét Petőfi küldte el junius 18-diki kelettel. „Tán fogja ön tudni, írja Jókai, hogy az É l e t k é p e k szerkesztésének

gyönyöreire az idők teljességében reám várakoznak s e tudás folytán megsejdítheti ön: hogy e téren mindazok, kik magunkat egy vérből való vérnek, egy lélekből való léleknek hisszük és valljuk, menten minden idegen befolyástól egy szívvel, egy czélra egyesülni fogunk. Vegye ön jó vagy rossz néven, — de én kimondom: hogy ön is egyike azoknak, kiket Isten, haza és emberiség nevében rokonainknak nevezek s ki hiszem, hogy engem szinte annak nevezend, mihelyt úgy fog ismerni, mint én ismerem önt.“ Jókai azonban tudván, hogy Arany az 1847 II. felére már Vahot Imréhez ígérkezett, felszólítja hát, hogy mihelyt teheti, írjon az Életképekbe is, melyben Petőfitől havonként két, Tompától s Aranytól egy „versnemű munkálatot“ fog adni, „hogy így szüntelen közönség előtt álljon e három név (epithetonokat nem rakok a név elé), díjazni mind hármok munkálatait egyenlőn fogom: minden két versért tizenöt pengő forinttal...“¹ Ugyane tárgyban írt Jókai Tompának is, a mint Aranyhoz írt leveléből világos. „Most írok, mond, neki is a jövő évi É l e t k é p e k ügyében.“

Az új írói szövetkezetnek az Életképeken kívül organuma lett volna még a győri Hazánk s Pe-

¹ Arany: Hátrah. irat. és lev. III. 78—79. l.

tői id. levelében írja is Aranynak, hogy: „a H a z á n k ba pedig szabad és kell is írunk. Jókai maga is dolgozik bele.“

E levélre Arany jun. 25-ki kelttel válaszolt. „Jókai levelét nagy örömmel vettem, ajánlatát elfogadom. De szeretném, ha senkinek sem mondaná legalább pár hétig, míg t. i. V. I.-től (Vahot Imrétől) választ nem kapok.“¹

Tompa azonban, a mint Jókainak egy Petőfihez intézett s eddig ki nem adott leveléből világos, nem válaszolt oly határozottan. „Itt küldöm Arany levelét, írja Jókai jul. 6-ról Petőfinek e levelében, ő a mienk, írt Tompa is, de szörnyű lutranosul, nem beszél magyarul, phrasisokat mond. Tudja tatár, vagy tölem tart, vagy Imrétől. Nem szeretem, ha kitől egyenes bizalmat várok, úgy beszél: hogy ibis, redibis etc. Azt beszél, hogy tudni fogja kötelességét, ezt Imrének is így írhatta volna. Egyébiránt ne szólj neki.“

Közben azonban jul. 2–7-ig Petőfi meglátogatta Tompát, mi nem sokkal eshetett Jókainak írt válasza után. Ekkor szóval is felkérte Petőfi őt, hogy legalább 1848. jan. 1-sejétől csatlakozzék az Életképekhez s erre rá is beszélt, mert Tompa szavát adta rá Petőfinek s Petőfi írt is Bejéről Aranynak, de ez a levél elveszett.²

Petőfi már Szatmáron volt Pap Endrénél, hová jul. 13-án estve érkezett, midőn Jókai idézett levelét megkapta s nem minden kedvetlenség nélkül olvasta a Tompára vonatkozó részt. Tompa részletesen írt Aranynak is 1847. ag. 1-sejéről a triumviratus tervéről, körülbelől ugyanoly értelemben, mint Jókainak. „Petőfi felkért az Életképek-hez jövőre, nem is vonakodtam; annyi okvetlen igaz, hogy Jókainak dolgozni fogok. De hogy Imrének (Vahot) is nem küldök-e azért hébe-hóba egy-két verset, még bizonyosan nem tudom; bonyolodott viszonyaim vannak Imrével, annak kifejlésétől függ az utólsó.“ Írja alább, hogy új gazda s 7 fjt 30 (talán 50?) krért nem kötheti magát Jókaihoz s abban nem lát jellemtelenséget, ha mindkettőnek ír.¹

Arany aug. 5-én Petőfihez írt levelében csak ennyit ír erről: „De Tompa nem állott be a jövő évi triumviratusba ugy-e?“ De már ag. 11-én írt levelében közli vele Tompa levelének tartalmát azzal a megjegyzéssel, hogy ő (t. i. Arany) Petőfi kedvéért Jókaihoz szegődött s e mellett meg is marad; Vahottól nem akar ugyan gorombán megválni s inkább ingyen ír neki 1847 végéig, „de kétkulacsozni nem fog.“ Tompát azonban azért, hogy Vahotnak

¹ Arany: Hátrah. ír. III. 82. 1.

² U. ott 83. 1.

¹ Arany: Hátrah. ír. III. 204. 1.

is írni akar, „isten mentsen, hogy kárhoztatná“; „mert neki V. Imrével, mint írja, bonyolodott viszonyai vannak, melyeket ő nem tud.“¹

Tompa azonban akkor, mikor Petőfi nála járt, határozott ígéretet adott, hogy 1848 elejétől kizárólag az Életképekhez csatlakozik, s Petőfi ezt kétszer is határozottan állítja alább közlendő, Aranyhoz írt leveleiben; ezért Arany e közlésére ag. 17-ről fölháborodva írja neki: „... tiszteletes tudós Tompa Mihály uram csakugyan lutheranus! Szép és még egyszer szép. Ki hitte volna, hogy még ez iránt az ember iránt is meghülök, meg kell hülnöm... mert én csak characteres, szilárd characterű embernek tudok barátja lenni. Fáj, fáj, fáj... fáj a szívem, fáj.“ Elmondja alább, hogy hiszen ő neki is adna Vahot és Horváth Lazi együtt 400 pengő forintot is, de nem kell s „K.... frater, a ki csak haszonért áll a szent zászlóhoz“ sat. Röviden, Petőfi egész felháborodással írt s Tompát szószerzőnek tartotta, mire így folytatja: „Te is mondtál utolsó leveledben egy titáni otrombaságot, tudniillik hogy Jókaihoz a kedvemért csatlakoztál. Quo jure a kedvemért? az én kedvemért, édes öcsém, ne tégy semmit, effélett legalább ne. S ha ezt csupán az én kedvemért tetted, úgy

ezennel fölmentelek minden kötelezettséged alól. De itt több fogrog kérdésben, mint becses úri személyem kedve, ezt beszédeim után nem nagy mesterség volna belátnod. Én a népköltészet képviselőit akartam egyesíteni. Miért az Életképekben? Mert annak legtöbb olvasója van, mert ahhoz szegődtek a legjobb fejek, mert annak szerkesztője egyik főtagja a fiatal Magyarországnak, hova mindazokat számítom, kik valódi szabadelvűek, nem szűkeblűek, merészek, nagyot-akarók, azon fiatal Magyarországnak, mely nem akarja a haza kopott boeskorát örökké foltozni, hogy legyen folt hátán folt, hanem tetőtől talpig új ruhába akarja öltöztetni... szóval az Életképek legnekünkvalóbb organum. Ha nem látod át, kedves barátom, hogy én ezekért hittalak az Életképekhez, úgy csak maradj Krähwinkelben, maradj Vahotnál.“¹

Arany ag. 25-diki válaszában felel Petőfinek. „Kedves makranczos öcsém! Nem érdemled ugyan, hogy válaszoljak arra a csalán... kedélyű leveledre, de most egyszer még megteszem. Kijelentvén, hogy ha többször úgy komiszkodol, hát — megint elnyelem, mint most. Tompát kár gyanúsítanod és kárhoztatnod, én nagyon elhiszem, sőt talán tőled is hallottam, hogy ő nemcsak a jelen évre adott

¹ U. ott. 91 lap.

¹ U. ott. 94. 1.

szót Vahotnak, mi ha úgy van, az adott szónak megtörése lenne jellemtelenség. A mi engem illet: én nem kérдем azt tőled, mit tegyek kedvedért s mit ne; ezt a lépést kedvem volt kedvedért tenni, s arról neked számolni nem tartozom. Hogy a nép-, sőt nemzeti költészet felvirágzását nálam valaki jobban óhajtja, azt te sem hiszed; de hogy azt egy organum jobban terjessze, mint több, azt meg én nem hiszem, mert bár csak volna 99 lap a nép közt is elterjedve, s mindben 99 jó népköltő! Mind az által a te és barátid óhajtása az, hogy egy lap emeltessek az „ifju Magyarország“ organumává s mivel te (ezen korholó levél előtt legalább) barátom voltál s a te barátaid az enyéim is valának, kedvedért s barátid

kedvéért, én is közéték álltam, honnan nem oly könnyen kergettek el, mint gondolod. Biz úgy, ecsém, engem nem oly könnyű leráznod nyakadról, ha még százszorküldesz is Krähwinkelbe vagy Anticyrába, vagy akár hová.¹

Petőfi már 1847 ag. 29-ről erre vonatkozva ezt írja: „Tompát pedig *héjjába* mentegeted, mert ha én magam ki nem tudtam őt menteni, bizony senki más nem lesz rá képes. Ha Vahothoz hosszabb időre kötelezte magát, megmondhatta volna ő ezt nekem, a helyett hogy odaigérkezett az *Életképek*-hez nagy gyáván vagy nagy kétszínűen. Eh!²”

Ferenczi Zoltán.

¹ U. ott. 96. l.

² U. ott. 100. l.

Czélzások és vonatkozások Petőfira az 50-es évek lapjaiban.

II.

«Petőfi Sándor költeményei, melyek angol s német nyelven már több kiadásban részesültek, oly nagy hatást eszközöltek Angliában s Amerikában, hol szinte több igen diszes és illusztrált kiadásban jelentek meg, hogy alig van könyvtár, mellyet, mint egy angol lap írja — e lyrái Shakespeare ne ékesítene. Nálunk nem ilyen entusiasták az emberek, hihetőleg azért, mert mostanság csak úgy teremnek a Petőfik!»

(Hölgyfutár. 1852. 163. sz. 660. l.)

»Hírharang«-ból.)

... Lisznai „Önálló művekkel először 1847-ben lépett föl, »Tavaszi dalai«-t Petőfi Sándor barátjának szentelvén, ki Liszniaival még feltűnése előtt legbensőbb viszonyban állott, s azután is annyira becsülé Liszniait, hogy készült verseit még kéziratban neki mutatá először vélemény adás végett, később 1851-ben a »Palóc-dalokat« bocsátá közre, melly megszerzé neki a borostyán koszorút, a költői nevet. Mit addig irt, apró csillagok, feljött a nap, elhomályosítá. — Egy új regiót látunk itt a magyar

költészet országában, tele gyöngyökkel, mesés bűbájjal, mithosszal, eddig ismeretlen ragyogványokkal. Majd minden lap egy fényes kép, mit eddig csak álmainkban láttunk, itt meg van valósítva. Mit mondana ezekre Petőfi, ha élne! . . .“

(U. o. 231. szám 934. lap «Hirharang»-ból.)

«Bécsben két angol 300 könyvet vásárolt Petőfi, Jókai, Vörösmarty s több kitűnő íróink munkáiból. Bár csak megfordítva minden 300 magyar közül legalább kettő ugyanezt tenné honnunkban.»

(U. o. 238. szám 962. lap «Hirharang»-ból.)

«— Több írónak. A Tóth Kálmán mellett Császár Ferencz ellenében irt cikket nem közöljük. T. Kálmán csak büszke lehet, midőn Cs. által gyaláztatik, ki Petőfit is, Kerényit is nagy igaztalanul megtámadá.»

(U. o. 1853. 152. szám 620. lap «Nyilt postá»-ból.)

«Vidékünkön, mely — a fürdői sáison végződttével tökéletesen kimerültnek, kiholtnak látszott, az ünnepélyes csendet s hallgatagságot életzaj, kedv, — s szokatlan élénkség váltá fel. Bachus tartja diadalmenetét a regényes balatonvidék szőlőkoszorús hegylanczolatán, s egymást érik a pápa-veszprémi, zalaegerszegi ország- s szomszédhelységbe vezető mellékutakon a szekerek s kocsik, mellyek diadaloszlopai alkatrészeit, a tiz, husz, huszonöt s ötven akós hordókat hozzák — e keresve keresett temetőit azon lángnedvű itálnak, mely Petőfi szavai szerint

. . . keservet és bút martalékul

A felejtés örvényébe hord!»

(U. o. 221. sz. 895. l. Pap Gábor «Balatonfölvideki levelek XXIX»-ből.)

« . . . Mult év végén hagyta el e könyvnyomdában a sajtót, szinte Pap Istvánnak két kötetből álló «Természet temploma» című könyve, mellynek mint a természet nagyságát, dicsőségét, szépségét, vallásos szempontból ismertető népszerű könyvnek, nemcsak a magyar, hanem a német irodalomban sincs párja. E munkás férfinak közel 20 nagy kötetből álló önálló műve hagyta már el a sajtót (apróbb műveit, — minő az 1823-dik évben kijött, s akkor oly nagy zajt ütött «Vallási egyesülés ideálja» — nem is számítva) s mégis azok közül leend, kikre bátran illeszthetők Petőfi ezen sorai:

— — e honnak nincs hálás keze!

Óh e hazában olyan sok jeles

Sírján ingatja vándorfuvalóm

A feledésnek tüskebokrait.»

(U. o. 258. sz. 1044. l. Pap Gábor «Balatonfölvideki levelek XXXI»-ből.)

«— Gyulai Pál «Petőfi és költészete» cím alatt, egy művészi becszel bíró brochuret irt. Ohajtandó, hogy valami vállalkozó kiadó által mielőbb a közönség birtokába jusson.»

(U. o. 262. szám 1060. lap «Hirharang»-ból.)

«A németek Petőfije, Heine, Párisban ismét nagyon beteg. Ismert kedélye azért nincs megtörve.»

(U. o. 268. szám 1084. lap «Hirharang»-ból.)

Közli: Csernátoni Gyula.